

Iedere stem telt

Welke lessen trekken wij na de verkiezingen?

Introductie

Als organisaties die veel in contact staan en werken met en voor vrijwilligersorganisaties en het maatschappelijk middenveld constateren we dat de opkomst bij verkiezingen te wensen overlaat. Voor de maatschappelijke participatie van Rotterdammers is het naar onze mening onwenselijk dat democratische rechten (en plichten) onvoldoende benut worden. Wij zien het als onze maatschappelijke verantwoordelijkheid om de informatieachterstand te verminderen en zo de interesse voor en het besef van het belang van stemmen te bevorderen. Vanuit die visie en met financiële steun van de Open Society Foundations hebben wij in 2014 het project 'Iedere stem telt' uitgevoerd. In dit stuk geven we de belangrijkste uitkomsten van het project weer en komen we tot een aantal conclusies en aanbevelingen die we graag onder de aandacht brengen van politici, bestuurders, maatschappelijke organisaties en vrijwilligersorganisaties.

In de eerste vijf maanden van 2014 konden Nederlanders twee keer naar de stembus: op 19 maart voor de gemeenteraadsverkiezingen en op 22 mei voor het Europees Parlement. In campagnetijd is er traditioneel veel aandacht voor kiezers, maar daarna lijkt die aandacht te verslappen. De opkomst bij beide verkiezingen was niet hoog te noemen (in Rotterdam respectievelijk 45,1% en 28,2%). Bepaalde groepen kiezers zijn daarin bovendien nog minder vertegenwoordigd (met name jongeren en biculturele Nederlanders). Voor een vitale democratie is het wezenlijk dat iedere burger betrokken kan zijn bij besluitvorming en dat op z'n minst een aanzienlijk deel van de bevolking zich betrokken voelt en dat uit door zijn of haar stem te laten horen bij verkiezingen. Wanneer juist bepaalde delen van de bevolking daarbij min of meer structureel niet of veel minder betrokken zijn, kan dat een eroderende werking hebben op de representatieve werking van de democratie. Daarin gaat het er immers juist om dat verschillende stemmen worden gehoord en afgewogen, ook die van minderheden.

In de aanloop naar beide verkiezingen organiseerden SPIOR, PBR en Dona Daria onder de titel 'Iedere stem telt, ook die van jou!' verschillende activiteiten om juist die Rotterdamse burgers te informeren en te activeren om te gaan stemmen die traditioneel minder vertegenwoordigd zijn in de opkomstcijfers. De activiteiten van het project kort op een rij:

- 21 leden van diverse gemeenschappen in de stad werden getraind als voorlichter
- 92 voorlichtingsbijeenkomsten over de gemeenteraadsverkiezingen werden gehouden
- 6 debatbijeenkomsten over de gemeenteraadsverkiezingen, waarin deelnemers direct in gesprek konden gaan met kandidaten van verschillende partijen
- 23 voorlichtingsbijeenkomsten over de verkiezingen voor het Europees Parlement
- 2 debatbijeenkomsten over de verkiezingen voor het Europees Parlement
- voor beide verkiezingen zijn compacte hand-outs gemaakt en verspreid met een overzicht van de standpunten van de grootste partijen op een aantal terreinen
- er werd een facebookpagina van het project opgezet
- er werd een filmpje ontwikkeld dat via YouTube te zien is als ook op de facebookpagina
- tot slot werd een expertmeeting gehouden, waarin de uitkomsten van het project werden gepresenteerd en besproken met onder meer leden van de Rotterdamse gemeenteraad en diverse gebiedscommissies

In totaal werden met al deze activiteiten direct bijna 3000 mensen bereikt. Middels overdracht van kennis binnen eigen kring door de deelnemers en onze communicatiemiddelen werd een veelvoud van dit aantal bereikt, naar schatting circa 9000 Rotterdammers. In de bijeenkomsten werd samengewerkt met diverse organisaties, met name allerhande vrijwilligersorganisaties in de wijken. In de debatten werd ook bij een aantal gelegenheden samengewerkt met Stichting Lokaal Rotterdam en ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat.

De verkiezingen zijn geweest, de uitkomsten staan vast. Toch is het nu van belang is om de opgedane ervaringen binnen het project onder de loep te nemen en hieruit waardevolle lessen te trekken voor het betrekken van burgers bij politiek en beleid. Er komen immers nieuwe verkiezingen, daarvoor hoeven we niet iedere keer opnieuw het wiel uit te vinden. Bovendien wordt dagelijks beleid ontwikkeld en uitgevoerd waar burgers direct mee te maken krijgen. Met name op lokaal niveau is het daarbij goed mogelijk en wenselijk om hen daarbij te betrekken. Dat kan de aansluiting van beleid op behoeften van bewoners in de wijken vergroten en de effectiviteit van en het draagvlak voor beleid vergroten.

Daarom zetten we in deze notitie de inhoudelijke uitkomsten van de hiervoor genoemde activiteiten uiteen en formuleren enkele aanbevelingen. Want: iedere stem telt!

Uitkomsten

a. Verkiezingen Gemeenteraad

De voorlichters vulden na afloop van de voorlichtingsbijeenkomsten evaluatieformulieren in. Voor de *gemeenteraadsverkiezingen* werden bij 86 van de 92 bijeenkomsten de formulieren ingevuld. Daaruit bleek dat:

- bij 58 bijeenkomsten de meerderheid van de aanwezigen van de verkiezingen op de hoogte was; bij 28 bijeenkomsten was de meerderheid van de aanwezigen *niet* op de hoogte van de aanstaande verkiezingen
- bij 44 bijeenkomsten de meerderheid het voornemen had voorafgaand aan de voorlichting om te gaan stemmen, maar daarvoor wel meer informatie wilde over de verkiezingen; bij 42 bijeenkomsten gaf de meerderheid van de aanwezigen aan het begin aan dat zij *niet* van plan waren te gaan stemmen
- bij 82 van de bijeenkomsten na afloop van de voorlichting de meerderheid van de aanwezigen aangaf nu van plan te zijn te gaan stemmen; bij 4 bijeenkomsten was een meerderheid ook na afloop nog niet van plan te gaan stemmen – reden daarvoor was een overheersende ontevredenheid over en wantrouwen jegens ‘de’ politiek.

Hoewel we binnen het bestek van dit project niet hebben kunnen nagaan of deelnemers ook daadwerkelijk op 19 maart hun stem hebben uitgebracht, geeft het bovenstaande wel een indicatie van het effect van de voorlichtingsbijeenkomsten, met grofweg bijna een verdubbeling van het aantal deelnemers dat door de voorlichting van plan is te gaan stemmen. Ook significant is het aantal bijeenkomsten waarbij een meerderheid van de deelnemers überhaupt niet op de hoogte was van de verkiezingen. Letterlijk werd een aantal keer genoemd dat men de stempas wel had ontvangen, maar had aangezien voor een reclame-uiting en had weggegooid.

De meest gestelde vragen hadden betrekking op:

- de gebiedscommissies
- de relatie tot landelijke politiek
- hoe iemand anders te machtigen
- inhoudelijke standpunten van diverse partijen

De meest genoemde argumenten om *niet* te gaan stemmen, waren:

- onbekendheid met lokale politiek en bestuur in het algemeen en met de verkiezingen in het bijzonder
- men vindt politiek lastig te begrijpen en ook om onderscheid te maken tussen verschillende politieke partijen en hun programma’s
- cynisme over politici, omdat men de perceptie heeft dat er geen oprechte interesse is vanuit de politiek, alleen tijdens verkiezingstijd - ook overheerst een sterk gevoel dat politieke partijen meer beloven dan ze waarmaken
- frustratie omdat men de perceptie heeft dat reële problemen in het dagelijks leven van mensen niet worden opgelost door de politiek, zoals jeugdwerkloosheid, criminaliteit, veiligheid in de wijk

- het gevoel 'in de steek gelaten' te zijn door de landelijke politiek, ontevredenheid over de gevolgen van de bezuinigingen – dit resulteert in een algemene negatieve houding ten aanzien van politiek en verkiezingen

Wat mensen vooral overtuigde om toch te gaan stemmen, was:

- Informatie; heel basaal over *dat* er verkiezingen zijn, waar het over gaat en hoe men kan stemmen
- uitleg over hoe zaken die mensen direct raken in hun dagelijks leven beïnvloed worden door lokale politiek, zoals discriminatie, veiligheid in de wijk, opvoeding, onderwijs en werk
- als burger verantwoordelijkheid te dragen; niet alleen politici bepalen het beleid, burgers moeten ook betrokken zijn – door te stemmen, beïnvloed je de beleidsmakers en daarmee de richting van het beleid

b. Verkiezingen Europees Parlement

Uit de voorlichtingsbijeenkomsten voor de verkiezingen voor het *Europees Parlement* bleek dat:

- bij 11 bijeenkomsten de meerderheid van de aanwezigen wist dat er verkiezingen voor het Europees Parlement waren, hoewel veel mensen niet wisten wanneer precies
- bij 12 bijeenkomsten de meerderheid van de aanwezigen *niet* wist dat er verkiezingen voor het Europees Parlement waren
- bij 3 bijeenkomsten de meerderheid van de aanwezigen voorafgaand aan de voorlichting aangaf van plan te zijn om te gaan stemmen, maar wel meer informatie nodig te hebben over de procedure en inhoud van de verkiezingen; bij 20 bijeenkomsten gaf de meerderheid van de aanwezigen voorafgaand aan de voorlichting aan *niet* van te plan zijn om te gaan stemmen
- bij alle 23 bijeenkomsten de meerderheid van de aanwezigen na afloop aangaf van plan te zijn te stemmen op 22 mei

Hoewel we ook op na 22 mei niet hebben kunnen nagaan of deze deelnemers daadwerkelijk hun stem hebben uitgebracht, geeft het bovenstaande wel wederom een indicatie van het effect van de voorlichtingsbijeenkomsten, waarbij de procentuele toename van het aantal mensen dat wil gaan stemmen na afloop van de voorlichting ten opzichte van daarvoor zelfs nog groter is dan bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Het belangrijkste knelpunt voor de beperkte interesse voor de Europese verkiezingen (dat gold zelfs al voor belangstelling voor de voorlichting daarover, waar we significant minder belangstelling voor zagen dan voor de voorlichtingen over de gemeenteraadsverkiezingen) was het algemene gebrek aan bekendheid met 'Europa'. De meeste deelnemers aan de bijeenkomsten hadden absoluut geen idee wat het Europees Parlement doet, hoe beslissingen worden genomen in Europa en hoe Europees beleid invloed heeft op hun dagelijks leven. Ook bestond er scepsis over leden van het Europees Parlement vanwege affaires met salarissen en vergoedingen waarover men had gehoord. Het grootste deel van de voorlichtingsbijeenkomsten ging dan ook over hoe 'Europa' werkt en hoe Europees beleid invloed heeft op onder meer economie, migratie, werkgelegenheid, milieu en buitenlands beleid. Een praktisch verschil met de gemeenteraadsverkiezingen was nog dat sommige deelnemers niet *konden* stemmen voor de Europese verkiezingen omdat ze niet over een

paspoort van een Europese lidstaat beschikken, terwijl men bij de gemeenteraadsverkiezingen mag stemmen wanneer men vijf jaar in Nederland verblijft. Europa blijft voor veel deelnemers een ‘ver-van-mijn-bedshow’. Met name de tegenstrijdigheid binnen de landelijke politieke partijen of het nu wel of geen voordeel is om als Nederland lid te zijn van de Europese Unie maakt het voor de gewone burger lastig.

c. Algemeen

Een algemene conclusie op basis van alle bijeenkomst (zowel voorlichting als debat) is dat het *niet* zo is dat men per definitie niet geïnteresseerd is in politiek, maar vaak heel basale informatie ontbeert. De ervaringen binnen dit project leerden ons dat hoe meer informatie gegeven wordt over hoe het systeem in elkaar zit, hoe geïnteresseerder mensen zijn en betrokken willen zijn, in ieder geval door hun stem uit te brengen. Zeker als duidelijk is dat het echt ergens over gaat wat hen raakt (veiligheid, financieel, etc.).

Opgemerkt kan worden dat veel mensen relatief passief zijn in het zelf opzoeken van de nodige informatie. Daarom is het van belang, om hen toch te betrekken, om diverse groepen proactief te benaderen, juist ook degenen die ‘traditioneel’ minder betrokken zijn. Belangrijk daarbij is om de informatie makkelijk toegankelijk te maken – het moet letterlijk en figuurlijk aansluiten bij de taal die de deelnemers begrijpen.

Opvallend was ook dat heel veel deelnemers om inhoudelijk stemadvies vroegen, dus om de keuze voor hen te maken. Dat werd nadrukkelijk niet gegeven. Wel werden ze geïnformeerd over diverse standpunten, opties en uitleg daarbij. Dan is men prima in staat zelf de keuze te maken. Tevens zijn mensen gewezen op diverse websites die kunnen helpen bij het maken van een keuze.

Veel biculturele Rotterdammers hebben de neiging om te kijken naar culturele achtergrond van kandidaten en te stemmen op iemand met dezelfde achtergrond als zij zelf, zonder zich echt te verdiepen in de standpunten van die persoon, die wellicht niet overeen stemmen met hun eigen visie. In dit project zijn deelnemers daar bewust van gemaakt. Soms speelden ook religieuze overwegingen een rol; in diverse groepen kwam de vraag aan bod in hoeverre hun geloof het stemmen tijdens de verkiezingen goedkeurt. Het betreft een kleine groep die dit uit principiële overwegingen niet doet. Voor degenen die hierover hebben gehoord en daardoor twijfelen, volstaat het in het algemeen om deze vraag in de groep aan bod te laten komen om de twijfel weg te nemen. Daarmee komt namelijk duidelijk het meerderheidsstandpunt naar voren dat stemmen zich prima verhoudt tot de religieuze opvatting of sterker nog: juist aanbevolen is vanuit een verantwoordelijkheidsbesef voor de samenleving waar men deel van uitmaakt.

Aanbevelingen

De verkiezingen van 2014 zijn achter de rug. Voor zover te voorzien, zullen de eerstvolgende verkiezingen in Nederland gehouden worden in maart 2015, voor de Provinciale Staten. Maar niet alleen op het moment van verkiezingen is het goed burgers te betrekken. Sterker nog, verondersteld mag worden dat de mate van betrokkenheid op het moment van verkiezingen samenhangt met de mate waarin men zich in de periode tussen de verkiezingen

betrokken voelt bij het betreffende orgaan en inzicht heeft in hoe het beleid dat dat orgaan maakt, het eigen leven raakt. Daarom zijn onderstaande aanbevelingen niet alleen geformuleerd met het oog op toekomstige verkiezingen, maar eveneens breder, met het oog op het betrekken van burgers bij beleid en politiek

1. Laagdrempelige en proactieve informatievoorziening

Gebleken is dat het verschaffen van vrij 'basale' informatie over proces en inhoud van verkiezingen al een groot effect heeft op het verhogen van de motivatie om te gaan stemmen. Het hoeft dus helemaal niet ingewikkeld; het gaat vaak bijvoorbeeld ook over datum, tijd, stempas, machtiging etcetera. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan de verkiezingskrant van Prodemos. Ook de informatie vanuit de gemeente die meekomt met het toezenden van de stempas zou duidelijker kunnen. De kunst is vooral de informatie zo over te brengen, dat het verschillende groepen effectief bereikt. Algemene kanalen die de overheid gebruikt, bereiken sommige groepen niet of veel minder. De aanpak die in dit project is gehanteerd, met inzet van sleutelfiguren uit de gemeenschap die (letterlijk en figuurlijk) in de taal van die gemeenschap uitleg kunnen geven indien de situatie daarom vraagt en daarvoor naar hen toekomt (op een vertrouwde plek, waar men vaker bijeen komt), blijkt voor een groot bereik én effect te zorgen. Deze aanpak kan ook worden toegepast voor het betrekken van diverse groepen burgers bij beleid in het algemeen. Ook diverse media (zowel 'traditionele' als 'sociale' media) die zich richten op verschillende doelgroepen zijn hierin belangrijk om in ogenschouw te nemen.

Gedach

2. Relevantie voor eigen leven

Naast de basale, 'technische' informatie, is een ander belangrijk aspect dat mensen begrijpen hoe het betreffende orgaan/beleid hun dagelijks leven beïnvloedt. Het is, met andere woorden, belangrijk om duidelijk te maken hoe het hen raakt om hen erbij te betrekken. Dit moet ook zo praktisch mogelijk gebeuren, in laagdrempelig taalgebruik. Visualisatie van vraagstukken die men in de praktijk tegenkomt en door politiek bepaald worden draagt bij aan het begrijpelijker maken wat politiek is en wat zij kan betekenen (plaatjes, filmpjes en/of gebruik maken van verschillende spelvormen). Traditioneel is dit duidelijker voor mensen voor met name gemeente en zeker de Tweede Kamer dan voor het Europees Parlement, de Provinciale Staten en de Waterschappen. Dat betekent echter niet dat het voor de laatste drie niet mogelijk is. De eerder geschetste resultaten geven aan dat met de nodige uitleg ook mogelijk is voor bijvoorbeeld een abstract begrip als 'Europa'.

3. Werken aan duurzaam vertrouwen

Een van de argumenten die werden genoemd om niet te gaan stemmen, is dat men er weinig vertrouwen in had dat gekozen politici echt naar hen luisterden. Een veel gehoorde klacht is dat men de politici alleen ziet net voor de verkiezingen. Hoewel we beseffen dat het onmogelijk is hierin iedereen tevreden te stellen, is het wel een signaal om serieus te nemen en is het belangrijk om als gekozen vertegenwoordiger regelmatig, duurzaam contact te onderhouden met diverse groepen burgers. Het overheersende gevoel van onvrede bij burgers en angst voor nieuwe bezuinigingen wordt gevoed wanneer de politiek de burger niet opzoekt. Het is dus van belang dat politieke partijen ook buiten de

verkiezingscampagnes contact onderhouden met kiezers, met minder nadruk op 'zieltjes winnen' en meer op het met de mensen samen nadenken over beleidskeuzes. In Rotterdam zouden de gebiedscommissies hierin een belangrijke rol kunnen spelen. Effectieve communicatie blijft daarvoor cruciaal.

Tenslotte

Graag blijven wij in contact met (lokale) partners om kennis en ervaringen uit te wisselen, in het belang van het versterken van democratische besluitvorming en maatschappelijke participatie waarbij alle Rotterdammers betrokken worden, zijn en blijven.